

ΨΥΧΗΣ ΙΑΤΡΟΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ*

Ὁ δαπανῶν ἑκατομύρια πρὸς ἰδρυσιν πολυπληθῶν ναῶν δύναται νὰ ᾖ βέβαιος ὅτι διήγειρε τὴν πίστιν ἐν ἐνὶ καὶ μόνῳ ἀτόμῳ; Κατενόει ἄλλως τε ὁ Πλούταρχος, ὅτι ἡ εἰδωλολατρεία ἔπνευσε τὰ λοιπὰ. Δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀναστήλωσιν αὐτῆς ἐν τῇ ἀρχικῇ τῶν δογματῶν ἀκεραιότητι. Ἀρκεῖται μόνον περισυλλέγων αὐτῆς τὰ ἀληθῆ στοιχεῖα καὶ συναρμύζων αὐτὰ ἐν τῷ πλαισίῳ ἐπιστημονικοῦ τινὸς θρησκευματος. Καὶ ἡδυνήθη ἀνυποκριτῶς καὶ ἐν ἡρέμῳ καὶ χρηστοτάτῃ συνειδήσει νὰ περατώσῃ τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ στάδιον πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ βωμοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος. Αἱ θεολογικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι εἰσὶν οὐχ ἥττον διὰ τοῦτο ὑψηλαί, τολμηραί, ἔστιν ὅτε καὶ καινοφανεῖς. Καταδεικνύει τοῦτο ὁ κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας πόλεμος αὐτοῦ καὶ ἡ μέθοδος καθ' ἣν ἠρμήνευσε διὰ τῶν κοινῶν τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου νόμων τὰ θαύματα καὶ τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ ἐθνισμοῦ. Ἐν τῇ περὶ Δεισιδαιμονίας συγγραφῇ αὐτοῦ ἐπιφέρει ζωηρότατον φῶς ἐπὶ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως, εἰς ἣν ἡ διαφθορὰ τῆς ἐθνικῆς θρησκείας εἶχε περιαγάγει τὰ ἀσθενῆ καὶ δειλὰ πνεύματα. Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ παριστάνονται εἰκόνες καταπληκτικῆς πραγματικότητος· ἐν αὐτῷ διαζωγραφεῖται ἐν ζωηρατάτοις χρώμασι τὸ πῦρ τῆς δεισιδαιμονίας ἕλκος καὶ ὁ ἱατρός τῆς ψυχῆς εὐρίσκει ἐν αὐτῷ πρόσφορον στάδιον, ἀνακαλύπτων, μυλῶσκόπῳ, πιέζων καὶ ἀφαιμάσσων τὴν πληγὴν, ἣς ἐπιζητεῖ τὴν ἐπούλωσιν. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ὁ γελόεις καὶ ποιητικὸς τοῦ Ὀμήρου πολυθεϊσμός εἶχεν ἤδη ὡς ὄναρ διαλυθῆ. Πυρετώδης τις μόνον καὶ πεπλανημένος ὑψίστατο φανατισμός οὐδὲν ἕτερον ἐνορῶν ἐν ταῖς τῶν προγόνων πατρικαῖς καὶ ἀγαθοποιαῖς θεότησιν ἢ βιαίαις καὶ ἀπνεεῖς δυνάμεις. Ὁρχοντο αἱ τέρψεις, ἡ φαιδρότης καὶ αἱ ἐλπίδες, ἃς συνεπήγοντο αἱ χαριέσσαι ἑορταὶ καὶ τῶν λαμπρῶν τελετῶν αἱ πομπαί. Ἐν καὶ μόνον αἰσθημα, τὸ τοῦ τρόμου εἶχεν ἀντικαταστήσει πάσας τὰς ἡδίας θρησκευτικὰς συγκινήσεις. Ὁ εὐλαβὴς ἐθνικὸς ἦν ἀδιαλείπτως ἔρμαιον τῆς ἀγωνίας τοῦ φόβου. Τὸ πᾶν φοβεῖται κατὰ τὸν Πλούταρχον, τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὸ οἶκος καὶ τὸ φῶς, τὴν σιγὴν καὶ τὸν θόρυβον. Ἄγνωστος αὐτῷ ἡ δύσυχία καὶ ὁ ὕπνος δὲ ὀνειρούς αὐτῷ προσκομίζει φρικαλέους. Ἐγείρομενος δὲ σπεύδει ὅπως ἐκζητήσῃ τῶν ὁραμάτων τὴν ἐρμηνείαν παρὰ θαύλων ἀπατεῶνων, οἵτινες ἐκμυζῶντες αὐτοῦ τὸ χρῆμα ἀπέστελλον εἰτα εἰς γοήσδας, ἵνα ἐκμάθῃ τὸ ἀπόκρυφον τῶν ἀποκαθαρτικῶν ἐπωδῶν. Ὑπὸ τῶν γραϊδίων τούτων παρωθούμενος βυθίζεται ἐν τῷ ὕδατι, μωλωπίζει τύπτων κατὰ γῆς τὸ μέτωπον, ἵσταται πασσάλου δίκην ἡμέρας ὅλας ἐν τῷ οὐδῷ τοῦ οἴκου ἀκίνητος νῦν μὲν σάκκῳ, ἄλλοτε δὲ ῥάκει ρυπαροῖς περιβεβλημένος ἢ κυλίστα ὀλόγυμνος ἐν τῷ βορβόρῳ καὶ πάντα ταῦτα ποιεῖ πρὸς ἐξαγνισμόν ἀπὸ φαντασιωδῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀσεβημάτων. Ἰδοὺ, εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν· τὴν ὄψιν ἔχει πελιδνὴν καὶ φρικτωδὴν, ὥσαντι εἰς τὸ ἀντρον δράκοντος εἰσέδουε. Θὰ εὕρῃ ἄρα τὴν γαλήνην ἐν τῷ τάφῳ; Οὐχί· πέραν

τοῦ θανάτου διορᾷ κριτὰς καὶ δημίους, ποταμούς πυριφλεγέθοντας καὶ τὸν τάρταρον τῆς αἰωνίας κολάσεως. Ὅταν πλήτη αὐτὸν ἡ συμφορὰ, οὔτε τὰ πράγματα οὔτε τοὺς ἀνθρώπους ἐπιμέμφεται, οὔτε ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν θεὸν μόνον αἰτιάται. Εἰς τοῦτου τὴν ἐκδικήσιν ἀποδίδει τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ τὴν ἀπώλειαν, τῶν ἐπιχειρήσεών του τὴν καταστροφὴν, τὰς νόσους καὶ τῶν τέκνων του τὸν ὄλεθρον. Ἀντὶ ν' ἀντιτάξῃ γενναιοψυχίαν εἰς τὴν μοῖραν ἐγκαταλείπεται ἄνευ ἀμύνης καὶ στένει. Ἀποτροπιάζεται καὶ ἐπικαλεῖται ἅμα τοὺς θεοὺς. Ἐκλιπαρεῖ καὶ διαβάλλει αὐτούς. Δὲν εἶνε κακοδαίμων μόνον, ἀλλὰ καὶ βλάσφημος καὶ ἀσεβής.

Ἡ περιγραφὴ αὐτῆς εἶνε ἀναμνηρίστως ζωηροτάτη· κρίνεται δὲ πιστῶς ἀναπαριστῶσα οὐ μόνον τὴν τότε, ἀλλὰ καὶ τὴν νῦν πραγματικότητα, καθόσον καίπερ ὑπὸ τῶν αἰώνων ἡλλοιωμένον τῆς δεισιδαιμονίας τὸ πρότυπον ὑψίσταται ἔτι. Τίς δὲν συνήντησεν ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ταλαίπωρον μωρόν, ὅστις ἀγοράζει παρ' ἀγύρτου τοῦ ὄνειρου τοῦ τὴν ἐρμηνείαν; ἐκείνον ὅστις ἀντὶ τῶν συνετῶν παραινέσεων καὶ τῶν ἐλλόγων ἐπιφυλάξεων τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης προτιμᾷ τὰς ὁδηγίας ἀμαθοῦς ὑπνοβάτιδος καὶ μαγίσσης; Ἀναγνωρίζει ἕκαστος τὸν τοῦ θεοῦ διαβάλλοντα ἐθνικὸν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ νῦν ἀγρότου, ὅστις προτείνει τὴν πυγμὴν κατὰ τοῦ ἁγίου, ὃν λατρεύει, ὅταν χάλαζα ἐνσκήψῃ ἐπὶ τῆς ἀμπέλου αὐτοῦ. Οἱ δεισιδαίμονες καὶ τοῦ πεπρωμένου ὁπαδοὶ ἐλθνορρωμαῖοι ὑπάρχουσι καὶ σήμερον. Εἰσὶν ἐλαφρόνοες καὶ χαῖνοι, εὐπιστιαν μᾶλλον ἢ πίστιν ἐκδηλοῦντες, οἵτινες τὴν Πρόνοιαν, καθ' ἣν μόνον ἀποδεχόμενοι καὶ ἀλογίστως παραπέμπουσι τῷ θεῷ τῶν ἰδίων ὑποθέσεων καὶ τῶν ἐλευθέρων καθηκόντων τὴν φροντίδα κύταρῶμενοι αὐτοῦ ὁσάκις ἀντὶ νὰ ἐκτελῇ τὰ ἀνθρώπινα ἡμῶν ἔργα ἀρκεῖται συντηρῶν τοὺς γενικοὺς τοῦ σύμπαντος νόμους.

Τὸ κατὰ τῆς δεισιδαιμονίας φάρμακον εἶνε λελογισμένη καὶ σώφρων θρησκεία. Ἀλλὰ πόθεν αὕτη ἀρχεται καὶ ποῦ καταλήγει; Ἡ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ἀπάντησις τοῦ Πλουτάρχου εἶνε ἀπαύγασμα ἰσχυροῦ πνεύματος, δύναται δὲ νὰ συνοψισθῇ ἐν τοῖς ἑξῆς. Ἡ δεισιδαιμονία ἐκλείπει ὅταν παύσωσιν ὑπάρχοντες οἱ ἀπατῶμενοι καὶ οἱ ἀπατῶντες, οἱ δὲ θεολόγοι βεβαιούσῃ μόνον ὅ,τι ἡ ἐπιστήμη δύναται νὰ ἐξηγήσῃ. Εἶδομεν ἀνωτέρω διὰ τίνων χαρακτικῶν διέγραψεν ὁ Πλούταρχος τῆς πλάνης τὰ θύματα. Ἀλλ' ἐγίνωσκεν οὐχ ἥττον καὶ τοὺς ἀπατεῶνας καὶ δεινὰ κατὰ τούτων ἐπὶ νενεγκε τραύματα. Ἐν τοῖς χρηστηρίοις διεπράττοντο αἱ τερατουργαί. Ὑπῆρχον ἴσως ἄλλοτε χρῆσμοι ἀδόλως καὶ εἰλικρινῶς μεταδιδόμενοι, ἀλλ' ὁ χρόνος οὗτος τῆς καλῆς πίστεως ἦν βραχύς, οἱ δὲ ἱερεῖς δὲν ἐδράδυναν ν' ἀντικαταστήσωσι τὸν θεόν. Οἱ πανοῦργοι οὗτοι εἶχον ἀπαγορεύσει τοῖς εἰς τὰς μαντείας προσέρχομένοις νὰ ἐρωτῶσιν ἀπ' εὐθείας τὸ μαντεῖον. Τὰ ἐρωτήματα ὤφειλον νὰ παραδίδωσιν ἐν ἐσφραγισμένῳ δελτίῳ τῷ ἱερεῖ, ὃς ἐκαλεῖτο προφήτης. Οὗτος εἰσῆρχετο μόνος εἰς τὸ ἱερόν, ἐν ᾧ ἡ Πυθία, κόρη μεταξὺ τῶν ἀπαιδευτοτάτων καὶ νευροπαθεστάτων ἐκλεγείσα ὑπεβάλλετο εἰς τὴν διεγερτικὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀναδιδωμένων ἀτμῶν. Τοῦ οἴστρου ἀρχομένου ὁ ἱερεὺς ὑπνῳγόρευεν

*) Ἱδε ἑρμ. 51, σελ. 1023—1025.

αὐτῇ ἀπάντησιν, ἢν ἐν τῇ ταραχῇ τῆς κρίσεως ὑπελάμβανεν ἐκείνη ὡς ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ θεοῦ ἀπορρέουσιν. Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἦν γεγραμμένη ἐν διφορούμενῃ φράσει κάτωθι τοῦ δελτίου ἐφ' οὗ ἦν τὸ ἐρώτημα, εἴτα δὲ ἐπανακλειομένη ἐπεδίδετο ἐνσφράγιστος ἢ πτυχὶς τῷ συμβουλευομένῳ τὸν θεόν. Ὑπῆρχον ὡσαύτως ἐπὶ μακρὸν δεξιοὶ γραφεῖς, ἔργον ἔχοντες τὴν αὐτοστιγμὴν στιχοῦργησιν τῶν λόγων τοῦ μαντείου ἵνα ὁ χρησμὸς φαίνεται ἀληθέστερον ἀπορρέων παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ τῆς ποιήσεως θεοῦ. Εὐνόητον ἄρα μέχρι τίνος βαθμοῦ ἠδύνατο νὰ ἐκμεταλλευθῶσιν οἱ πολιτικοὶ τὰ θρησκευτικὰ ταῦτα ἰδρύματα, ἅτινα εὐχερὲς διπύθουνον κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῶν ἰδίων παθῶν. Ὁ Πλούταρχος στιγματίζει τοὺς αὐτουργοὺς τῶν τοιούτων φανακισμῶν, ἀγύρτας αὐτοὺς ἀποκαλῶν καὶ γόντας. Δὲν ἀγνοεῖ ὅτι ἡ δεισιδαιμονία εἶνε προσφωρότατος εἰς διαδουκόλησιν τοῦ κοινοῦ χαλινός, προστίθῃσιν ὅμως ὅτι οὐ μόνον ἀπρεπὲς καὶ αἰσχρὸν ἡ φιλοσοφία τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀπάτης θεωρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ταῖς ἀρχαῖς αὐτῆς, καθ' ἃς ὅτι καλὸν καὶ χρηστὸν τῷ ὀρθῷ λόγῳ μόνον δέον νὰ διδάσκηται. Ἰδοὺ φράσεις ἀρρενωπαί, τολμηραὶ καὶ ὀρθοτάτην ἐκφράζουσιν κρίσιν. Ἡ διδασκαλία τῆς θρησκευτικῆς ἀληθείας διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ὑπῆρξεν ἀντικείμενον τῶν φιλοσοφημάτων τοῦ Καρτεσίου καὶ τοῦ Καντίου καὶ ὁλοκλήρου μεταγενεστέρας σχολῆς, ἥτις οὔτε τὴν ὁλεθρίαν τῶν ἀρχῶν ἀποκήρυξιν ἀξιοῖ νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὸ πνεῦμα, οὔτε τὸ θρησκευτικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐνδοτικὸν νὰ θυσιάσῃ. Ἀδιάφορον, ἂν ὁ Πλούταρχος τῶν χρηστηρίων τὸν θεσμὸν ὑπερήσπιδε δι' ἐπιχειρημάτων ἀσθενῶν. Ἐπίστευεν ὅτι οἱ θεοὶ ὁμιλοῦσι τοῖς ἀνθρώποις διὰ μέσου τῶν δαιμόνων, οἵτινες εἰσιν αὐτῶν οἱ διερμηνεῖς. Ἐπίστευεν ὅτι τὸ μαντεύσθαι δύναμιν τινα συνίστησι τῆς ψυχῆς, ἐπίστευσε τέλος ὅτι οἱ ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῶν χρηστηρίων ἀναδιδόμενοι ἄνθρωποι εἰσι τῇ μαντικῇ δυνάμει ὅ, τι τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ φῶς. Αἱ παράδοξοι αὗται ἐρμυνεῖαι προκαλοῦσι νῦν τῆς ἐπιστήμης τὸ μεῖδιμα, ἀλλὰ τῶν ἐρμυνεῶν τούτων, σκοπὸς ἦν ἡ λογικὴ τοῦ θεσμοῦ αἰτιολόγησις· τοῦτο εἶνε τὸ σπουδαῖον, ἐν τούτῳ ἔγκειται ἡ πρόοδος ἢ ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ μνημονεύσῃ.

Καὶ ἦν τόσῳ μᾶλλον ἐγγύτερα τῇ φιλοσοφίᾳ ἡ τοιαύτη θρησκεία, ὅση ὑπεράνω τῶν θεοτήτων τοῦ πολυθεϊσμοῦ, μὴ ἐξοβελιζομένων, ἀλλ' ἐν δευτέρῳ μοίρᾳ τασσομένων, ὁ Πλούταρχος ἀνακηρύττει ἐν ὀνόματι τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἓνα καὶ μόνον θεόν. Ἐν ἰδίᾳ πραγματείᾳ ὁ Πλούταρχος τὴν ὑπαρξιν καταδεικνύων τοῦ θεοῦ ἐξάιρεται εἰς ὕψος ἐννοιῶν καὶ σθένος λόγου θαυμαστόν, τὸ δὲ χωρίον, ἐν ᾧ ἀναπτύσσεται ἡ διὰ τῶν ἐλεγχῶν τοῦ συνειδήτου ἀπόδειξις τῆς θείας δικαιοσύνης ἀποτελεῖ ἀληθὲς ἀριστούργημα. Εὐκαιρον εἶνε νῦν νὰ ἐκτεθῇ τὸ σῶστημα τῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου συλλογισμῶν αὐτοῦ ἐρειδόμενον ἐπὶ καταδῆλων γεγονότων, ἅτινα ἢ τε ἠθικὴ ψυχολογία καὶ ἢ φρενολογικὴ ἐπιστήμη διεπίστωσαν. Καταδεικνύεται ἐκ τῆς παρατηρήσεως ὅτι ἡ τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως γέννησις καὶ ἡ παραγωγὴ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ τελεῖται ὑπὸ τὸ κράτος μοιραίου καὶ ἀμετακλίτου νόμου, ὃν ἠδύνα-

τό τις νὰ ὑπολάβῃ ἔλλογον, ὅτι δὲ πᾶσα ἀνθρωπίνη δύναμις ἐστὶν ἀσθενεστέρα τοῦ νόμου τούτου καὶ ἀνίσχυρος, ἵνα ὑπεκφύγῃ αὐτόν. Εἶνε ἄλλοις, ἢς δύναται ἕκαστος νὰ μὴ σφυσηλατήσῃ τὸν πρῶτον κρίκον, ἀλλὰ τούτου γενομένου οἱ λοιποὶ παράγονται ἀπ' ἐκείνου οὐδ' ἂν εἴ τι γένοιτο. Μάτην ἀρνεῖται τὸν νόμον τοῦτον ὁ ἀνθρώπος· ὀφείλει νὰ ὑποβληθῇ αὐτῷ καὶ ὅταν ἐν φιλολογικῷ ἔργῳ ἐπιτηδεύῃς περιγράφῃται τῶν τύψεων τῆς συνειδήσεως ἡ βάσανος, ὁ ἀναγνώστης αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἐνὸπριον βεβαίας καὶ φοβερᾶς ἀληθείας. Ὑπὸ μορφήν αὐστηροτέραν ἀναμφιβόλως τῆς τῶν νῦν μυθιστοριογράφων, καὶ ἐν τούτοις ἐπαγωγὸν ὁ Πλούταρχος εἶχε διαχαράξει τὴν ἀνιοῦσαν καὶ ἀμετάπτωτον τῆς βασάνου ταύτης πορείαν ἐκδηλουμένην ὑπὸ τῶν ἠθικῶν, διανοητικῶν καὶ ψυχολογικῶν ἐτι διαταράξεων, ὅσαι τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τῶν μεγάλων ἐνόχων κατατρώχουσι. Πυρετώδης ἐξαψίς, ἔλεγεν, ἐπιτείνει ἰσχυρῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ κακούργου τὰς δυνάμεις ἄχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν τὸ ἔγκλημᾶ ἐστὶν ἥδη τετελεσμένον. Ἐκλύεται τότε καὶ χραυνοῦται ἡ ψυχὴ ὡς ἀνεμος κοπάδας καὶ παραυτίκα φλογερὰ αἰσθάνεται κέντρα. Γρηγορῶν ἢ ὑπνώπων ὁ φονεὺς βασανίζεται ὑπὸ τοῦ θύματος, οὐ ἀκούει ἀπαύστως τὰς κραυγὰς καὶ τὰς ἀράς, καὶ οὐ τὴν παρωργισμένην φωνὴν ἀντιζαλοῦσιν οἱ ἀνεμοὶ, τὰ θηρία, ἢ φύσις ὅλη. Ὁ πατροκτόνος Βῆσδος ἀκούει τῶν χελιδόνων τὸ ᾄσμα καὶ φονεύει αὐτάς. Διὰ τί; Διότι ἀπαντᾷ καταμémφοντα αὐτοῦ ὅτι τὸν πατέρα ἐθανάτωσε.

Τῆς κακούργιας τελεσθείσης ἡ ζωὴ φαίνεται ὡς σκοτεινὴ εἰρκή. Μὴ εἶπτε ὅτι κολλάζεται ὁ ψαῦλος ἐν τῷ γήρατι, ἀλλ' ὅτι γηράσκει ἐν τῇ κολλάσει.

Τὸ στάδιον αὐτοῦ ἐπέρανεν ὁ Πλούταρχος τὰ σοβαρὰ ταῦτα ἀναμφιβόλως μελετῶν προβλήματα. Ἀγνοεῖται ἐν ποίᾳ ἀπέθανεν ἡλικίᾳ. Ἀλλ' ἐστὶν ἐκ πολλῶν εἰκάσαι ὅτι μακρότατος ἦν αὐτοῦ ὁ βίος καὶ γαλήνιον τὸ τέρας ὡς ἐκεῖνος. Παρίσταται συνήθως θνήσκων ἡσύχως ἐν Δελφοῖς στέμμα φέρων ἱεροφάντου ἐν τῇ κεφαλῇ, γαλήνιον ἔχων τὸ μέτωπον, τὰ χεῖλη μειδιῶντα. μεστὸν ἐλπίδος τὸ βλέμμα, περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν τέκνων, τῶν μαθητῶν, νεαρῶν γυναικῶν καὶ ἱερειῶν, ἀκροασαμένων τῶν διδασμάτων αὐτοῦ. Οἱ ὕστατοι τοῦ ἱατροῦ τῆς ψυχῆς λόγοι ὑπῆρξαν οἱ ἀκόλουθοι: Τῆς ψυχῆς ἡ θεραπεία, ἀπ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἐλευθέρας ψυχῆς ἐξήρτηται. Αἱ λέξεις αὗται συνοψίζουσιν ὁλόκληρον αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν καὶ χαρακτηρίζουσι τὴν μεγάλην αὐτοῦ διάνοιαν. Ἀληθὲς δέ, ἀποφεύγων νὰ προστρέξῃ, ὡς ἄλλοι καὶ ἰδίως ὁ Πλάτων, εἰς τὴν συνεχὴ τῆς πολιτείας, τῶν νόμων καὶ τῶν ἀρχόντων ἐπέμβασιν, τὴν φροντίδα τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου εὐεξίας ἀνατίθῃσιν αὐτῷ τῷ ἀτόμῳ, τῷ οἴκῳ, τῷ ᾄσκει καὶ τῇ θρησκευτικῇ κοινωνίᾳ. Κέκμηται βαθύτατα ἐρριζωμένον καὶ ἰσχυρότατον τὸ αἰσθημα τῆς ζωτικότητος ἐκείνης τῆς ψυχῆς, ἢν ἀναπτύσσουσιν ὁ προσωπικὸς ἄγων καὶ ἡ αὐτοκυβέρνησις τοῦ ἀτόμου. Οὕτως ἀντέστη εἰς τὸν χεῖμαρον τῆς παρακμῆς καὶ τοιαῦτα προσδεύων εὐρηται ἡμῶς ἐν στενῇ ἰδεῶν κοινωνίᾳ μετὰ τῶν τολμηρῶν πάσης ἐποχῆς πνευμάτων, Ὁ ἀναγινώσκων τὸν Πλούταρχον αἰσθά-

νεται ταχύτερον κυκλοφοροῦν ἐν ἑαυτῷ τὸ αἷμα, λέγει ὁ Ἑμερσὼν, προστίθηναι δὲ ὅτι πλὴν τούτου καὶ ἐπιζητεῖ περὶ ἑαυτὸν ὁ ἀναγνώστης ἀνδρικήν τινα καὶ εὐγενῆ νὰ ἐκτελέσῃ πράξιν. Εὐεργετικωτάτη καὶ σωτήριος ἀποδίδει ταῖς γενηρακίαις κοινωνίαις ἡ ἠλεκτρικὴ αὐτῇ ροπῇ ἡ ἀπὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Πλουτάρχου εἰς τὰς τοῦ ἀναγνώστου διὰ μέσου τῶν αἰώνων μεταδιδόμενην. Τῆς ἠθικῆς ταύτης ροπῆς τὸν κλονισμόν αἰσθάνεται τις ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν «Παραλλήλων Βίων», ἀλλ' ἐν τοῖς «Ἠθικοῖς» διαγιγνώσκεται ἡ ἀληθὴς αὐτῆς πηγὴ. Τούτων ἕνεκα θὰ κριθῇ ἴσως ὅτι ἦν ὁσφ ἠθικῶς ἐπὶκαιρος, τόσφ καὶ ἱστορικῶς ἐπωφελὴς ἡ ἀνάπτυξις τῆς προσωπικωτέρας, φιλοσοφικωτέρας καὶ ἥττον γνωστῆς ταύτης ἀπόψεως τοῦ Χαιρωνέως ἠθικολόγου.

CHARLES LÉVÊQUE

(Μετάφρασις ΦΩΤΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ.)

ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΑ

Ἡ περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς περιστροφὴ τῆς Ἀφροδίτης.

Ὁ πλανήτης Ἀφροδίτη ἤρξατο πάλιν καθιστάμενος ὁρατὸς τοῖς κατοικοῖς τῆς γῆς, λάμπων κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐν τῷ δυτικῷ τοῦ οὐρανοῦ τμήματι ὡς Ἑσπερος καὶ δύο ὥρες μετὰ τὸν ἥλιον ὥρας. Ἡ ἐντασις τοῦ φωτός αὐτοῦ ὁσημέραι αὐξάνει, διότι πλησιάζει πρὸς τὴν γῆν μετὰ μεγάλης ταχύτητος (κατὰ 0. 017 τῆς ἡμιδιαμέτρου τῆς γῆνους τροχιάς ἡμερησίως).

Ἐν Ῥώμῃ, Νικαίᾳ, Παρίσις καὶ ἐν τῷ ἐν Καλιφορνίᾳ ἀστεροσκοπεῖῳ Λικ μετὰ μεγάλης ἀγωνίας ἀναμένεται ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο προσέγγις τῆς Ἀφροδίτης πρὸς τὴν Γῆν, διότι ἀφότου ὁ διάσημος ἰταλὸς ἀστρονόμος Σκιαπαρέλλης ἀνατρέπων τὴν ἀπὸ διακοσίων ἑτῶν κρατοῦσαν γνώμην, καθ' ἣν ἡ Ἀφροδίτη στρέφεται περὶ ἑαυτὴν ὡς καὶ ἡ Γῆ ἐντός 24 περίπου ὥρων¹, ἐξήνεγκεν ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίων παρατηρήσεων τὴν νέαν ὑπόθεσιν² καθ' ἣν ὁ πλανήτης οὗτος συμπληροῖ τὴν περὶ τὸν ἄξονα περιστροφὴν αὐτοῦ κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ καὶ τὴν περὶ τὸν ἥλιον περιφορὰν, τὸ

1) Τὴν περὶ τὴν ἄξονα περιστροφὴν τῆς Ἀφροδίτης πρῶτος ἐμελέτησεν ὁ ἀστρονόμος Δομίνικος Κασίνης (1666), ὁρίσας ὡς χρόνον. περιστροφῆς 23 ὥρ. 20'. Μετὰ 60 ἔτη (1726) ὁ Μπιαγχίνης (Bianchini) μελετῶν τὴν κίνησιν τῶν κηλίδων τῆς Ἀφροδίτης ἀπέδωκεν εἰς ταύτην περιστροφικὴν περὶ τὸν ἄξονα κίνησιν, ἔχουσαν διάρκειαν 24 ἡμερῶν καὶ 8 ὥρων. Ὁ Ι. Κασίνης ὁμοίως, υἱὸς τοῦ ἀνωτέρω, μελετῶν καὶ ἐξετάζων τὰς παρατηρήσεις τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ τὰς τοῦ Μπιαγχίνης, ἐξήγαγεν ὅτι ὁ τελευταῖος εἶχε παρατηρήσει τὴν αὐτὴν κηλίδαν ἐπανελθούσαν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν μετὰ 25 περιστροφὰς ὁλοκληρῶς· οὕτως ὥστε ἡ περιστροφή διαρκεῖ κατὰ τὸν Ι. Κασίνην 23 ὥρ. 22'. Αἱ τῶν 1840-42 γινόμεναι μελέται τοῦ Βικὸ ἐπεβεβαίωσαν τὴν γνώμην ταύτην.

2) Rendiconti del R. istituto Lombardo. Milano 1890.

ἐν τοῖς ἀστρονομικοῖς κύκλοις διὰ τὴν Ἀφροδίτην ἐνδιαφέρον νέαν ἔλαβε φάσιν, καθότι πλείστοι διαπρεπεῖς ἀστρονόμοι ἀδολοῦνται περὶ τὸ πρόβλημα τῆς περὶ τὸν ἄξονα περιστροφῆς τῆς Ἀφροδίτης, ὅπως συνταχθῶσι τῷ Σκιαπαρέλλῃ ἢ ὅπως ἀναρῶσιν τὴν γνώμην αὐτοῦ. Πέντε ἤδη ἀστρονόμοι ἐνεφανίσθησαν πρὸ τοῦ δημοσίου, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει ἰδίων πολυετῶν παρατηρήσεων ἐξενέγκωσι τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου γνώμην αὐτῶν. Οὗτοι εἶναι ὁ Περροτέν ἐν Νικαίᾳ, ὁ Τέρβυ ἐν Λέβεν, ὁ Λαίσαρτ (Löschardt) ἐν Νακολθάλλῃ (Οὐγγαρία), ὁ Λ. Νίνστεν ἐν Βρυξέλλαις καὶ ὁ Τρουβελῶ ἐν Παρίσις. Ἐκ τῶν μυστῶν τούτων τῆς οὐρανόου ἐπιστήμης οἱ μὲν τέσσαρες πρῶτοι συντάσσονται ἐν μέρει πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Σκιαπαρέλλῃ, ἐνῷ ὁ τελευταῖος καθ' ὁλοκληρίαν ἀντίκειται πρὸς αὐτόν. Διότι ἀπορον φαίνεται πῶς ἡ ἀδελφὴ τῆς Γῆς, ὁ εἰς τῶν μᾶλλον πρὸς αὐτὴν γειτνιαζόντων κόσμων, νὰ μὴ ἔχη διαδοχὴν ἡμέρας καὶ νυκτός. Διότι ἂν ἔχη ἀνάγκην τοσούτου χρόνου πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περὶ τὸν ἄξονα αὐτῆς περιστροφῆς, ὅσου δεῖται ὅπως συμπληρώσῃ μίαν ὁλόκληρον περὶ τὸν ἥλιον περιφορὰν, τότε θὰ ἔχη τὸ αὐτὸ πάντοτε ἡμισφαίριον ἐστραμμένον πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς συμβαίνει καὶ διὰ τὸν δορυφόρον τῆς Γῆς, τὴν Σελήνην. Ὅποιαν τοῦτο ἐπιρροὴν θὰ εἶχεν ἐπὶ τῶν κλιματικῶν καὶ τῶν διὰ τὴν ὑπαρξιν ὄντων ζώντων ὄρων τοῦ πλανήτου τούτου, τοῦτο εὐκόλως δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ φαντασθῇ, ἂν ὑποθέσῃ τὴν Γῆν ἐν τῇ θέσει τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ εἰδικὴ μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων διαφορά δύναται ἄραγε νὰ εἶναι τοσούτον μεγάλη, ὥστε οὗτοι οὐδὲν τὸ κοινὸν νὰ ἔχωσιν ἐν τοῖς κυριωτέροις αὐτῶν στοιχείοις; Καὶ ὁ πλανήτης Ἄρης εἶναι γείτων τῆς Γῆς περὶ τούτου ὅμως ἀπεδείχθη ὅτι κέκμηται περιφορὰν περὶ τὸν ἄξονα 24 ὥρας διαρκούσαν. Ἐξαιρεῖται ἄραγε ἡ Ἀφροδίτη τοῦ κανόνος τούτου; Πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς ὑποθέσεις ἄς ἀκούσωμεν τί λέγουσιν οἱ ἀνωτέρω μνημονευθέντες ἀστρονόμοι, βασιζόμενοι ἐπὶ πειραματικῶν καὶ θετικῶν παρατηρήσεων.

Ὁ κ. Περροτέν, ἐκ τοῦ ἀστεροσκοπεῖου Νικαίας παρατήρησε τὴν Ἀφροδίτην ἀπὸ τῆς 15ης μαΐου μέχρι τῆς 4ης ὁκτωβρίου 1890, σχεδιάσας καὶ 61 ἀπεικονίσματα, ἐξ ὧν ἐξάγεται ὅτι ἡ ὄψις τοῦ πλανήτου δὲν μεταβάλλεται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, καὶ ὅτι παραμένει ἡ αὐτὴ καὶ ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν. Ἐπὶ τοῦ βορείου τῆς Ἀφροδίτης κέρατος διεκρίνετο λάμπουσα κηλὶς· ἐν τούτοις ὅμως τὸ κέρας τοῦτο ἐφαίνετο ἥττον ὀξὺ καὶ καλῶς διακεκριμένον παρὰ τὸ νότιον. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων αὐτοῦ ὁ Περροτέν συμπεραίνει ὅτι ἡ περὶ τὸν ἄξονα περιστροφὴ τῆς Ἀφροδίτης ἐκτελεῖται βραδύτατα, ὅτι αὐτὴ διαφέρει τῆς περὶ τὸν ἥλιον περιφορᾶς κατὰ 30 τὸ πολὺ ἡμέρας, ἐκτελουμένη ἐπομένως ἐντός 195 ἡμερῶν περίπου καὶ ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς τροχιάς τῆς Ἀφροδίτης κλίσις τοῦ ἄξονος αὐτῆς δὲν εἶναι μεγαλύτερα τῶν 15 μοιρῶν.

Ὡστε τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Περροτέν κατ' ἀρχὴν σύμφωνα πρὸς τὰ τοῦ Σκιαπαρέλλῃ ὄντα

1) «Observations de la planète Vénus à l'observatoire de Nice».